

Ненад А. ВАСИЋ

МИЛАН М. РАКИЋ – КОНЗУЛ И КУЛТУРНИ ДИПЛОМАТА У ПРИШТИНИ*

Апстракт: За сваког човека дипломату, поред личне културе, веома је битна и дипломатска култура. То је био случај и са српским конзулом у Приштини, дипломатом, песником и публицистом – Миланом М. Ракићем. У овом мултидисциплинарном раду, који еминентно спада у домен културне дипломатије, дати су репрезентативно Ракићева дипломатска делатност и детаљи из битнијих извештаја о културној мисији једног од најпознатијих чиновника, поред Бранислава Ћ. Нушића, у Краљевском српском конзулату у Приштини.

Кључне речи: Милан М. Ракић, Косово, Приштина, Краљевски српски конзулат, конзул, културна дипломатија.

Увод

Свакако, једна од најзначајнијих јавних личности и националних радника у Србији, али и на Балканском полуострву међу Србима почетком XX века, био је Милан М. Ракић.¹ У историји

* Рад је написан у оквиру пројекта *Духовне појаве и стваралаштво српског народа на Косову и Метохији од XV до XX века* (број 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Милан Ракић је рођен у Београду 18. септембра по старом календару, односно 30. септембра 1876. године по новом календару. Отац Милана Ракића, Мита, био је министар финансија, али и писац и преводилац. Иначе, Мита је преводио са енглеског, француског, шпанског, немачког и пољског језика. Његова мајка Анка била је кћерка академика Милана Ћ. Милићевића. Најпре је студирао право на Великој школи у Београду, а дипломирао је на Правном факултету у Паризу 21. јула 1900. године. Указом од 11. маја 1903. године, и решењем дан касније, исте године био је постављен у звање статистичара II класе Царинске

српског народа познат је не само као дипломата,² већ и као песник,³ али и публициста.⁴ С обзиром на Ракићев неспоран дипломатски и песнички дар, могли бисмо сасвим поуздано констатовати да је најмање у савременој науци о политици и историји дипломатије Србије размотрен његов дипломатски, тј. конзуларни културни ангажман. У свему томе, поготово је запостављена његова мисија као културног дипломате за време обављања дипломатског посла на Косову у Приштини. „Под културном дипломатијом у овом политиколошком раду не подразумева се само лична култура човека који обавља дужност дипломате већ превасходно његова културна мисија у својству дипломате.“⁵ У Ракићевом конкретном случају реч је о његовој културној дипломатији као конзуларног чиновника. „Иако је култура саставни и пратећи део дипломатске делатности људи, културна дипломатија је ипак досегнуће модерног људског доба и савремене цивилизације.“⁶ Уопштено узевши, сматра се да је културна

управе у Београду. Другим указом од 13. маја 1904. године, и решењем од 14. маја исте године, постављен је за цариника Београдске царинарнице. За нас је од посебне важности 12. јул 1904. године, када је Ракићу додељено звање писара (аташеа) II класе у ондашњем Министарству иностраних дела Србије. Пензионисан је 29. априла 1933. године, а примопредају је извршио у Посланству у Риму дан касније исте године. Умро је у Загребу 30. јуна 1938. године. Најбољи опис Ракића од стране његових савременика и сарадника са Косова дао је Григорије Божовић. Ракић је Божовићу импонувао „својим европеизмом, својим образовањем и уметничком културом“. Григорије Божовић, *Милан Ракић као национални радник*, у: „Политика“, Београд, бр. 10808/1938, 4.

² О дипломатији уопштено видети: Миодраг Митић, *Дипломатија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

³ Целокупну збирку песама Милана Ракића приредио је и објавио Јован Пејчић. Видети: Милан Ракић, *Сабране песме*, приредио Јован Пејчић, Verzal press, Београд, 2001. Међу најпознатијим Ракићевим песмама везаним за Косово, по нама, налазе се: *Божур* из 1907. године, *Симонида*, такође из 1907. године, и *На Гази-Местану* из 1907. године. „Песничко дело Милана Ракића по обиму је невелико.“ Новица Петковић, *Допринос Милана Ракића развоју модерног српског стиха*, у: Уредник Новица Петковић, *Милан Ракић и модерно песничтво*, Институт за књижевност и уметност/Учитељски факултет, Београд, 2007, 11. Иако невелико по песничком обиму, оно је веома значајно за модерно српско песничтво и историју модерне српске културе. Свој песнички опус Милан Ракић је завршио 1929. године *Опроштајном песмом*.

⁴ Један од новинара Београдског дневног листа „Политика“, Слободан Кљакић, по питању новинара и дипломата као једног у плејади сарадника листа „Политика“, помиње и конзула Милана Ракића. Слободан Кљакић, „*Политикини*“ амбасадори, у: „Политика“, Београд, бр. 34251/2009, 9.

⁵ Ненад А. Васић, *Бранислав Ђ. Нушић – конзул и културни дипломата у Приштини*, у: „Баштина“, Приштина–Лепосавић, св. 26/2009, 290.

⁶ Васић, исто, 290.

дипломатија веома важна делатност људи који се професионално баве дипломатијом. „Културна дипломатија доказује да данас, више него икада раније, култура игра виталну улогу у међународним односима.“⁷ Културна дипломатија је део „јавне дипломатије“.⁸

После овог краћег теоријског екскурса и варијација на тему културне дипломатије, вратимо се поново Милану Ракићу. Тако је својевремено Јован Скерлић за Ракића нашао да је, између осталог, и Европљанин,⁹ док је Ксенију Атанасијевић Ракић подсећао на „држање старих стоичара...“.¹⁰ Интересантно је овом приликом напоменути и то да је и Милош Црњански поменуо својевремено у свом књижевном делу Ембахаде,¹¹ које је значајно за српску и југословенску историју дипломатије, „конзула са Косова, – Ракића...“.¹² У наставку научног рада позабавићемо се само Ракићевим конзуларним дипломатским радом на Косову у Краљевском српском конзулату¹³ у Приштини и неким његовим дипломатским извештајима у којима се бавио ондашњим етничким приликама, али и међуетничким односима Срба, Арбанаса¹⁴ и Турака, и износио културна запажања у вези са њима.

1. Краљевски српски конзулат у Приштини и Милан М. Ракић

Примењујући овлашћења из привремене погодбе са представницима власти из Турске, ондашњи представници власти у Србији су 1887. године отворили конзулате у европској Турској империји.

⁷ Kirsten Bound, Rachel Briggs, John Holden, Samuel Jones, *Cultural Diplomacy*, Demos, London, 2007, 11.

⁸ Bound, Briggs, Holden, Jones, *ibidem*, 12.

⁹ Јован Скерлић, *Писци и књиге VI*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1923, 118.

¹⁰ Ксенија Атанасијевић, *Српски мислиоци*, Приредио Илија Марић, ПЛАТΩ, Београд, 2006, 290.

¹¹ 'Ембахаде' је шпанска реч која у преводу на српски значи 'посланство у иностранству'.

¹² Милош Црњански, *Ембахаде I-III*, приредио Борислав Радовић, Нолит, Београд, 1983, 36.

¹³ У службеним конзуларним писмима чиновника српског конзулата у Приштини коришћена су четири назива: 1) Краљевско српски Консулат, 2) Консулат Краљевине Србије у Приштини, 3) Консулат Краљевине Србије Приштина, и 4) Краљевско српски Консулат Приштина. У овом научном раду, у цитатима користимо име конзулата у Приштини како је дато у оригиналним конзуларним извештајима.

¹⁴ Ракић је у својим дипломатским извештајима користио за Арбанасе (српски традиционални назив из тог времена) турски назив Арнаути.

Најпре у Скопљу и Солуну, а касније и у Битољу. „Конзулати Краљевине Србије најпре су отворени у Солуну и Скопљу 1887, а у Битољу и Приштини 1889. године.“¹⁵ На Косову, Краљевски српски конзулат у Приштини¹⁶ отворен је 1889. године. За првог српског конзула постављен је Лука К. Маринковић, који ће бити убијен испред конзулата 19. јуна 1890. године. „Српски конзулат у Приштини покривао је територију Косовског вилајета. Али, у том простору битно обележје вилајета чинило је Косово, зато му је по њему и дато име. Скопље је представљало центар одакле се управљало вилајетом (покрајином). У њему је седео валија (управитељ), који је управљао вилајетом. Он је био паша и њему су подчињени били сви функционери у вилајету.“¹⁷ Сам акт отварања српског конзулата у Приштини имао је огромног значаја за српски народ. Пре свега, он се односио на: 1) присуство званичних представника Србије на Косову и 2) пружање заштите српском народу од стране дипломата – српских конзуларних чиновника. Како је исправно приметио и закључио историчар српске спољне политике Михаило Војводић, дипломатски чиновници конзулата у Приштини могли су да шаљу „извештаје па да на основу њих српска влада интервенише у Цариграду.“¹⁸ Један од дипломата – конзуларних чиновника у Краљевском српском конзулату у Приштини био је и Милан Ракић.¹⁹

¹⁵ Драги Маликовић, *Прилике на Косову и Метохији крајем XIX и почетком XX века и оснивање конзулата Краљевине Србије у Приштини 1889. године*, у: „Баштина“, Приштина, св. 8/1997, 17.

¹⁶ Богдан Љ. Поповић, *Историја Министарства иностраних дела Србије*, Службени гласник/Дипломатска академија, Београд, 2005, 338.

¹⁷ Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890–1900*, Народна књига, Београд, 1985, 14.

¹⁸ Михаило Војводић, *Изазови српске спољне политике (1791–1918), огледи и расправе*, Историјски институт, Београд, 2007, 207.

¹⁹ У периоду од оснивања Конзулата Краљевине Србије у Приштини до његовог затварања, у њему су били следећи српски конзули: Лука К. Маринковић (од новембра 1889. године до јуна 1890. године), Тодор П. Станковић (од јуна 1890. године до маја 1893. године и још једном од 1897. до 1898. године), Бранислав Ђ. Нушић (од маја 1893. године до лета 1897. године), Светислав Симић (од јануара 1899. године до априла 1900. године), Сима Аврамовић (од априла 1900. године до маја 1903. године), Михаило Марковић (од маја 1903. године до јула 1904. године), Мирослав Спалајковић (од јула 1904. године до јула 1906. године), Милован Миловановић Пећанац (од јула 1906. године до 1909. године), Милан М. Ракић (од 1909. године до децембра 1911. године) и Милан Ђ. Милојевић (од јануара 1912. године до октобра 1912. године). Требало би поменути овом згодом и помоћнике и секретаре који су обављали те послове у временском периоду од 1889. године до 1912. године. Међу њима су били: Милојко В. Веселиновић,

2. Милан М. Ракић први пут на Косову

Пре него што је дошао на Косово, односно у Стару Србију, Милан М. Ракић је проучавао конзуларна писма и дипломатске извештаје Бранислава Ђ. Нушића. На своје прво дипломатско службовање Ракић је наменован 27. фебруара по старом календару, односно 12. марта 1905. године по новом календару, за службеника Дипломатског заступништва Краљевине Србије у Софији, када је упућен на рад у Краљевски српски конзулат у Приштини. У дипломатском звању писара²⁰ II класе, Ракић је допутовао у Приштину 1. маја 1905. године. „Из дана у дан Ракић је могао све боље да увиди, како је све мања разлика између српскога и арнаутскога копорана, између њихових ћулава...“²¹ То се посебно односило на њихову ношњу. Иако је био само почетник, није био у обавези да пише конзуларне извештаје. Међутим, Ракић је ипак слао приватна писма тадашњем шефу Конзуларног одељења Министарства иностраних дела Србије у Београду, Јовану М. Јовановићу. У том својству (писара II класе), био је у Приштини од маја 1905. године до октобра 1905. године.

3. Одабрани конзуларни извештаји и културна дипломатија Милана М. Ракића на Косову

У овом делу политиколошког рада позабавићемо се идентификовањем и коментарисањем елемената културне дипломатије у одабраним конзуларним писмима, тј. извештајима Милана М. Ракића из Приштине. По други пут у Приштину у својству отправника послова при Конзулату Краљевине Србије поново се враћа Милан М. Ракић у октобру 1906. године. На ту дипломатску дужност био је премештен 10/23. септембра 1906. године. Ту ће остати све до јуна 1907. године. У одабраним дипломатским извештајима прокоментарисаћемо, како смо то у уводном делу научног рада и поменули, његово виђење и културна запажања у вези са ондашњим етничким приликама и међуетничким односима Срба, Арбанаса и

Бранислав Ђ. Нушић, Иван Иванић, Настас Настасијевић, Војислав Ј. Илић, Станоје Симић, Љубомир Нешић, Војислав Ковачевић, Велибор Драгашевић, Саватије Милошевић, Тихомир Поповић, Милан М. Ракић, Никола Михаиловић, Радомир Шапоњић и Коста Стојановић.

²⁰ Јован Пејчић, *Милан Ракић на Косову – Завет – песма – чин*, Конрас, Београд, 2006, 28. Ова књига је од стране аутора добро документована.

²¹ Григорије Божовић, *Мучни дани, у: Приповетке*, Српска књижевна задруга, Београд, 1940, 176.

Турака на Косову. Већ у дипломатском извештају упућеном министру иностраних послова у Београду од 14. јануара 1907. године, Ракић је тачно запазио која су два највећа проблема са којима су се сусретали припадници српског народа на Косову. „То су турска власт и Арнаути.“²² За нас је интересантно напоменути и то да је као проблем увидео и бесу (албански *besa*, – дата реч, да ће неко нешто урадити), коју су Арбанаси давали и Србима, наводећи пример Пећког подгорја у дипломатском извештају од 14. марта 1907. године, упућеном министру иностраних послова Србије у Београду. „Али досадашње искуство са бесама арнаутским учи нас сумњи.“²³ Поштовање бесе мењало се у зависности од општих прилика које су биле у тадашњим нахијама. Међутим, у дипломатском извештају од 23. априла 1907. године, Ракић ће по питању поштовања бесе од стране Арбанаса, на првом месту истакнути гњилански крај уз умерени оптимизам за Пећки подгор који је очигледно био у његовом фокусу интересовања. У дипломатском извештају од 16. јуна 1907. године који се односи на Гњиланску казу, Ракић је у вези са бесом у гњиланској кази с посебним освртом истакнуо село Каменицу.²⁴ Његов дипломатски извештај је садржао и следећу напомену: „Међутим, односи између Срба и Арнаута у погледу бесе овако су одређени: Арнаути имају свој суд за спорове између Арнаута, а Срби свој суд за спорове између Срба. Ако је спор између Арнаута и Срба, онда оба суда, српски и арнаутски, извиђају ствар, па ако се нађе да је Србин крив, суди му арнаутски суд.“²⁵ По питању извршења пресуде коју би донео судија из српског суда, вицеконзул Ракић је дао следећи коментар: „Српски суд пресуђује и извршава пресуду као и арнаутски, и по извршењу пресуде кривца предаје државном суду.“²⁶

По трећи пут у Конзулату Краљевине Србије у Приштини, Милан М. Ракић је био у периоду од јануара 1909. године све до

²² Милан Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, Приредио Андреј Митровић, Просвета, Београд, 1985, 94. Сви поменути дипломатски извештаји и датуми дати су по овој књизи.

²³ Ракић, исто, 112.

²⁴ Иначе, село Каменицу најбоље је стручно проучио Атанасије Урошевић. „**Каменица**. – Главни део села је на Кривој Реци, на обема њеним странама. Остали делови су на Гоголовачкој Реци, на Кућишту и на Робовачкој Реци.“ Атанасије Урошевић, *Новобрдска крива река*, Српска академија наука, Београд, 1950, 89. Село је иначе у централном делу било збијеног типа, али се званично третирао као село разбијеног типа.

²⁵ Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, оп. цит., 125.

²⁶ Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, оп. цит., 125.

децембра 1910. године, у дипломатском рангу вицеконзула. На ту дипломатску дужност Ракић је распоређен по налогу ондашњег министра Министарства иностраних дела Србије Милована Ђ. Миловановића од 12/25. децембра 1908. године. Иако је, правно узевши, био отправник послова, Ракић је био задужен не само да прими конзулат, већ и да фактички управља њиме. Међутим, указом министра Миловановића од 16/29. децембра 1910. године, Ракић ће бити унапређен у конзула II класе, чиме му је био продужен дипломатски ангажман при Конзулату Краљевине Србије у Приштини. Указом министра Миловановића од 12. октобра 1911. године, Ракић је постављен у Министарству иностраних дела Србије у Београду „за секретара II класе“.²⁷ Решење о премештају министар Миловановић је потписао 8. децембра 1911. године. Средином јануара 1912. године Ракић је допутовао у Београд, чиме је била завршена његова конзуларна дипломатска каријера у Конзулату Краљевине Србије у Приштини. „Ако узмемо пример Милана Ракића, његова извештавања из времена службовања по конзулатима у европским деловима турског царства досежу у многим случајевима високе књижевне вредности, песник се показује као врстан прозни писац...“²⁸

Напоследку, по нама, следећа констатација Григорија Божовића у вези са Миланом Ракићем најбоље сажима његову дипломатску делатност не само у Конзулату Краљевине Србије у Приштини. „Милан Ракић је, дакле, био одличан и као консул и национални радник.“²⁹

Закључно разматрање

Живот и дело Милана Ракића везани за Косово су са политиколошког, историјског и дипломатског становишта значајни, а културолошки вредни. Одабрана конзуларна писма, тј. извештаји које смо поменули и прокоментарисали, показују нам да је Милан М. Ракић имао добар увид у косовска дешавања, али да није запоставио ни културну дипломатску делатност. Такође, могли бисмо закључити и то да је Ракићев професионални дипломатски ангажман на Косову био за њега велики лични изазов.

²⁷ Миодраг Митић, *Поете у фраку*, Филип Вишњић, Београд, 2002, 168.

²⁸ Андреј Митровић, *Посланик са смањеним ауторитетом*, у: *Култура и историја*, Архипелаг, Београд, 2008, 23.

²⁹ Божовић, *Милан Ракић као национални радник*, оп. цит., 4.

Литература

- Атанасијевић 2006: К. Атанасијевић, *Српски мислиоци*, Приредио Илија Марић, ПЛАТΩ, Београд.
- Божовић бр. 10808/1938: Г. Божовић, *Милан Ракић као национални радник*, у: „Политика“, Београд.
- Божовић 1940: Г. Божовић, *Мучни дани*, у: *Приповетке*, Српска књижевна задруга, Београд.
- Bound, K. Bound, Briggs, R. Briggs, Holden, J. Holden, Jones, S. Jones 2007: *Cultural Diplomacy*, Demos, London.
- Васић св. 26/2009: Н. А. Васић, *Бранислав Ђ. Нушић – конзул и културни дипломата у Приштини*, у: „Баштина“, Приштина–Лепосавић.
- Војводић 2007: М. Војводић, *Изазови српске спољне политике (1791–1918), огледи и расправе*, Историјски институт, Београд.
- Кљакић бр. 34251/2009: С. Кљакић, „*Политикини*“ *амбасадори*, у: „Политика“, Београд.
- Маликовић св. 8/1997: Д. Маликовић, *Прилике на Косову и Метохији крајем XIX и почетком XX века и оснивање конзулата Краљевине Србије у Приштини 1889. године*, у: „Баштина“, Приштина.
- Митић 2002: М. Митић, *Поете у фраку*, Филип Вишњић, Београд.
- Митић 1999: М. Митић, *Дипломатија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Митровић 2008: А. Митровић, *Посланик са смањеним ауторитетом*, у: „Култура и историја“, Архипелаг, Београд.
- Пејчић 2006: Ј. Пејчић, *Милан Ракић на Косову – Завет – песма – чин*, Конрас, Београд.
- Перуничкић 1985: Б. Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890–1900*, Народна књига, Београд.
- Петковић 2007: Н. Петковић, *Допринос Милана Ракића развоју модерног српског стиха*, у: Уредник Новица Петковић, *Милан Ракић и модерно песништво*, Институт за књижевност и уметност/Учитељски факултет, Београд.
- Поповић 2005: Б. Љ. Поповић, *Историја Министарства иностраних дела Србије*, Службени гласник/Дипломатска академија, Београд.
- Ракић 1985: М. Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, Приредио Андреј Митровић, Просвета, Београд.
- Ракић 2001: М. Ракић, *Сабране песме*, Приредио Јован Пејчић, Verzal press, Београд.

Скерлић 1923: Ј. Скерлић, *Лисци и књиге VI*, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд.

Урошевић 1950: А. Урошевић, *Новобрдска крива река*, Српска академија наука, Београд.

Црњански 1983: М. Црњански, *Ембахаде I-III*, Приредио Борислав Радовић, Нолит, Београд.

SUMMARY

The former existence of the Serbian Royal Consulate in Prishtina – Kosovo, was more studied in domestic professional literature, but less cultural mission of people working in it as Serbian diplomatic employees. This is among all valid for one of the most famous diplomatic employees in it – Milan M. Rakić. The most important characteristic of the diplomatic work of Rakić in the Serbian Consulate in Prishtina is the one related to the cultural diplomacy. It should be also mentioned that Milan M. Rakić as a diplomat, writer and poet was a patriot as well.